

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ, МЕТОДИ ОЦІНКИ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

У статті досліджуються методи оцінки кредитних ризиків та пропонуються конкретні заходи щодо їх мінімізації. Основне завдання, яке сьогодні стоїть перед банками, – це інтеграція методів мінімізації ризиків, розробка єдиної методології контролю та управління ними на консолідованій основі з урахуванням вимог Базельського комітету.

Ключові слова: кредитні операції, оцінка кредитних ризиків, позика, методи управління.

Постановка проблеми. У процесі проведення кредитних операцій банки стикаються з кредитним ризиком, тобто з ризиком несплати позичальником основного боргу та належних відсотків. Для кожної кредитної операції характерні специфічні причини і фактори, що визначають ступінь ризику. Так, кредитний ризик може виникнути у разі погіршення фінансового стану позичальника, відсутності необхідних організаційних здібностей у керівництва позичальника, недостатньої підготовленості працівника, який ухвалює рішення про кредитування, та за інших обставин.

Проблеми дослідження та управління кредитним ризиком у вітчизняній науковій літературі в цілому висвітлені широко. Варто назвати праці О.І. Барановського, О.В. Васюренка, І.С. Гуцала, М.Г. Дмитренка, О.І. Лаврушина, А.М. Мороза, Е.М. Морсмана, М.І. Савлука, Т.С. Смовженко.

Однак у зв'язку з неупинним розвитком банківської справи та подальшим ускладненням як регулятивних вимог до банків та клієнтів, так і у зв'язку з появою нових інструментів при проведенні кредитних операцій їх модифікацією, різноманітних кредитних операцій, залишається ще не дослідженою ціла низка питань.

Мета статті – дослідити методи оцінки кредитних ризиків та заходи щодо їх мінімізації.

Виклад основного матеріалу. Складність в оцінці ризиків обумовлена рядом причин. Це пов'язано перш за все з недостатньою ефективністю розвитку ринку, низькою ліквідністю самих підприємств, недостатньою поінформованістю, необхідною інформацією кредиторів та позичальників, неоднорідністю цінової бази по регіонах.

Контроль та моніторинг за наданою позикою та цільовим використанням кредиту здійснюються шляхом ретельного вивчення документів, поданих для його оформлення, фінансових звітів й інших документів, передбачених договором, а також шляхом перевірок на місцях.

На стадії попереднього контролю здійснюють аналіз:

- місця, що його посідає підприємство на товарних ринках; ділової репутації;
- забезпеченості підприємства сировиною, виконання договорів збуту виготовленої продукції;
- фінансового стану позичальника;
- платоспроможності.

На стадії поточного моніторингу уважно аналізуються балансові показники позичальника, його фінансова звітність; особливу увагу кредитний інспектор звертає на дотримання позичальником платіжної дисципліни.

На стадії наступного контролю звертають увагу на цільове використання отриманого кредиту, наявність майна, яке забезпечує повернення позики, зберігання заставного майна чи техніки відповідно до вимог та правил, його стану та якості.

Кредитний працівник складає поквартальний план перевірок цільового використання кредиту.

Перевірку оформляють актом, який підписує комісія, що здійснювала її. Така комісія має складатися не менше ніж із трьох осіб. Акт перевірки підписує також позичальник.

На нашу думку, основними завданнями, які стоять сьогодні перед банками в Україні, є завдання інтеграції великої кількості методів мінімізації ризиків, управління ними, розробка єдиної методології контролю та управління ними на консолідованій основі з врахуванням вимог Базельського комітету.

Щоб уникнути кредитного ризику, банк надає кредит за наявності гарантії платоспроможності суб'єкта господарювання чи поручительства іншого банку, під заставу належного позичальнику майна або під інші гарантії, прийняті в банківській практиці. До укладення кредитної угоди банк аналізує та вивчає діяльність потенційного позичальника, визначає його кредитоспроможність, прогнозує ризик неповернення кредиту й ухвалює рішення про надання або відмову в наданні кредиту.

Зміни у споживчому попиті або в технології виробництва можуть суттєво вплинути на справи фірми і перетворити колись успішного позичальника на збиткове підприємство. Тривалий страйк, різке зниження цін унаслідок конкуренції або виведення з ладу обладнання – все це може позначитися на погашенні боргу позичальником. Надаючи позики, банк повинен враховувати ці чинники. Таке вивчення називають *аналізом кредитоспроможності* (англ. credit analysis). Базові принципи та зміст системи комплексного економічного аналізу сформульовані та обґрунтовані в фундаментальних працях із теорії економічного аналізу відомих російських та українських учених: О.І. Лаврушина, Ю.С. Масленченкова, Г.С. Панова, В.Е. Черкесова, М.Р. Ковбасюка, М.Г. Чумаченька, А.М. Герасимовича та ін. Мета такого аналізу – визначити здатність і готовність позичальника повернути отриману позику відповідно до умов кредитного договору. У кожному окремому випадку банк повинен визначити ступінь ризику, який він

готовий узяти на себе, і розмір кредиту, що може бути наданий за даних обставин.

У загальній структурі доходів банку більшу частину становлять доходи від кредитних операцій. Зрозуміло, що при проведенні таких операцій банками виникають різноманітні ризики. Тому управління кредитним ризиком є важливою складовою стратегії і тактики виживання та розвитку будь-якого комерційного банку.

Кредитний портфель банку схильний до всіх основних видів ризику, які його супроводжують: ризику ліквідності, ризику відсоткових ставок, ризику зміни цін, ризику зміни дохідності, ризику ліквідності застави, ризику неплатежу за заборгованістю позичальника тощо.

Тому ефективно управління кредитним ризиком вимагає від банків постійного контролю за структурою кредитного портфеля, його якісним складом. У такій ситуації і доводиться приймати рішення: або прибутки, або надмірні ризики. Банківському менеджменту доводиться постійно проводити політику диверсифікації ризиків, щоб не допустити концентрації кредитів у певних позичальників, яка в разі непогашення позики одним із них може призвести до серйозних наслідків. Банківський менеджмент не має права ризикувати коштами акціонерів, вкладників, фінансуючи спекулятивні проекти, які принесуть йому надприбутки.

Кредитний ризик залежить від зовнішніх (пов'язаних із економічним середовищем, із кон'юнктурою) і внутрішніх (викликаних некваліфікованими діями менеджменту банку) чинників. Можливості управління зовнішніми чинниками обмежені, але в разі застосування своєчасних заходів банк може певною мірою пом'якшити їхній вплив і запобігти значним втратам. Проте основні важелі управління кредитним ризиком знаходяться у сфері внутрішньої політики банку.

У навчальному посібнику “Кредитно-розрахункові операції” А.О. Мілай поділяє *методи управління кредитним ризиком* на дві групи:

- методи управління кредитним ризиком на рівні окремої позики;
- методи управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля банку.

До першої групи методів належать:

- аналіз кредитоспроможності позичальника;
- аналіз та оцінка кредиту;
- структурування позики;
- документування кредитних операцій;
- контроль за наданими кредитами та станом застави.

Особливістю перелічених методів є обов'язковість їх послідовного використання. Якщо перед кредитним працівником стоїть завдання мінімізувати кредитні ризики, то правомірно розглядати етапи кредитування як методи управління ризиками окремої позиції.

До *методів управління ризиком кредитного портфеля* банку належать такі:

- диверсифікація;

- лімітування;
- створення резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями;
- дотримання нормативів кредитного ризику;
- оцінка кредитоспроможності позичальника;
- якісне забезпечення позики;
- оперативність при стягненні боргу;
- страхування.

У процесі управління кредитним ризиком комерційного банку можна виділити декілька етапів:

- розробка цілей і завдань кредитної політики банку;
- створення адміністративної структури управління кредитним ризиком і системи ухвалення адміністративних рішень;
- вивчення фінансового стану позичальника;
- вивчення кредитної історії позичальника, його ділових зв'язків;
- розробка і підписання кредитної угоди;
- аналіз ризиків неповернення кредитів;
- кредитний моніторинг позичальника й усього портфеля позик;
- заходи щодо повернення прострочених і сумнівних позик та реалізації застав.

Загальна відповідальність за кредитні операції покладена на раду директорів банку, яка перекладає функції з практичного надання позик на нижчі рівні управління і формулює загальні принципи й обмеження кредитної політики. У великих банках розробляється письмовий меморандум про кредитну політику, яким керуються всі працівники даного банку. Зміст і структура меморандуму різні для різних банків, але основні моменти, як правило, обов'язково наявні. Перш за все формулюється загальна мета політики, наприклад, надання надійних і рентабельних кредитів. Ступінь ризику повинен відповідати звичайній нормі прибутковості за позиками з урахуванням вартості кредитних ресурсів і адміністративних витрат банку. Окрім цього, в меморандумі дається розшифрування того, як саме банк збирається досягти заявленої мети.

Для цього визначаються:

- прийнятні для банку види позик;
- позики, від надання яких банк радить утримуватися;
- коло позичальників;
- небажані для банку позичальники різних категорій;
- географія роботи банку з кредитування;
- політика щодо надання кредитів працівникам банку;
- обмеження розмірів позик за різними категоріями позичальників;
- політика банку щодо управління кредитним ризиком, ревізій і контролю.

Одним із основних способів зниження ризику неплатежу за позикою є ретельний відбір потенційних позичальників. Існує велика кількість методик

аналізу фінансового стану клієнта і його надійності з огляду на своєчасне погашення боргу банку.

Висновки. На нашу думку, основними завданнями, які стоять сьогодні перед банками в Україні, є завдання інтеграції великої кількості методів мінімізації ризиків, управління ними, розробка єдиної методології контролю та управління ними на консолідованій основі з врахуванням вимог Базельського комітету.

У рекомендаціях Базеля-II чітко подано всі рекомендації та принципи щодо мінімізації ризиків. Підсумовуючи наведене вище, необхідно зазначити, що головним завданням є ефективне впровадження цих підходів з урахуванням законодавства України, зокрема вимог підзаконних нормативно-правових актів, специфіки банківської системи та економіки тощо.

Список літератури

1. Александрова М. М. Гроші. Фінанси. Кредит [Текст] : навчально-методичний посібн. / М. М. Александрова, Г. Г. Кірейцев, С. О. Маслова. – Житомир : ЖІТІ, 2001.
2. Банківська справа [Текст] : навч. посібн. / за ред. Р. І. Тиркала. – Тернопіль : Карт-бланш, 2001.
3. Васюренко О. В. Банківські операції [Текст] : навч. посібн. / О. В. Васюренко. – К. : Знання; КОО, 2002.
4. Гуцал І. С. Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці України (питання теорії, практики) [Текст] / І. С. Гуцал. – Львів : БІБЛОС, 2001.
5. Дмитренко М. Г. Кредитування і контроль [Текст] : навчально-методичний посібник / М. Г. Дмитренко, В. С. Потлатюк. – К. : Кондор, 2005.
6. Ендовицкий Д. А. Анализ и оценка кредитоспособности заёмщика [Текст] : учебно-практическое пособие / Д. А. Ендовицкий. – М. : КНОРУС, 2005.
7. Лаврушин О. И. Деньги, кредит, банки [Текст] : учебник / О. И. Лаврушин. – М. : КНОРУС, 2005.
8. Ларионова И. В. Управление активами и пассивами в коммерческом банке [Текст] / И. В. Ларионова. – М. : Консалтбанкир, 2003.
9. Мороз А. М. Банківські операції [Текст] : підручник / Мороз А. М., Савлук М. І., Пуховкіна М. Ф. [та ін.] ; за ред. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2000.
10. Морсман Э. М. Кредитный департамент банка: организация эффективной работы [Текст] : пер. с англ. / Э. Морсман. – М. : Альпина Паблишер, 2003.
11. Морсман-младший Эдгар М. Управление кредитным портфелем [Текст] : пер. с англ. / Эдгар М. Морсман. – М. : Альпина Бизнес Бук, 2004.
12. Пещанская И. В. Краткосрочный кредит: Теория и практика [Текст] / И. В. Пещанская. – М. : Экзамен, 2003.

Отримано 01.07.2008

Подік, С.М. Фінансовий моніторинг, методи оцінки кредитних ризиків та заходи щодо їх мінімізації [Текст] / С.М. Подік // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. - Суми: УАБС НБУ, 2008. – Вип.23. - С. 123-129.